

Sicole

Li son TCH (tʃ) et l' son CH (ʃ)

Li son TCH, k' on scrît /tʃ/ dins l' Alfabet Fonetike, c' est on son foirt corant e walon. I n' tchandje néen dins les diferins accints do walon.

Rifondou	Bive	Fåmene	Tchålerwè	Lidje
tchanteu	tchanteû	tchanteû	tchanteû	tchanteû
on tchamp	in tchamp	on tchamp	in tchamp	on tchamp
i fwait tchôd	i fwèt tchôd	i faît tchôd	i fêt tchaud	i fêt tchôd
dji tchereye å dju tchèrîe ou dji tchèrîye o	dji tchèrîye o	djè tchèrîye ô dji tchèrîye å	dji tchèrîye å	
bwès	bwès	bwès	bos	bwès
li gros tchår	lu gros tchaur	li gros tchaur	el gros tchôr	li gros tchår
del boune	doul bone	dol bone	del boune	del bone
tchå	tchaur	tchau	tchô	tchår

C' est sovint dins des mots avou l' son « ch » e francès. Les kés ?

E picård, ci son la dvént /k/ : canter ène canson, ein camp d' pétotes, tout cru d' caud, el pourcession du câr d'ôr.

Padecô, ci son la si vént stitchî dins l' walon : el casse [balle du jeu de balle] => racassî l' balon ; cachî après ene sacwè (= tchessî), kerdjî come in baudet (tcherdjî come on bådet), stiker s' nez pa tout costé (stitchî s' nez patocosté), candjî d' idêye come di tchmijhe (tchandji, tchindjî) ; on cariot (molén a fiyî = tchèriot); el basse cambe (tchambe).

Li son CH, k' on scrît /ʃ/ dins l' Alfabet Fonetike, i vént dins des ôtes mots ki candjèt foirt d' ene coine del Waloneye a l' ôte. I si scrijhèt di 5 u 6 façons e rfondou, pask' on tént conte di tos les candjmints d' prononçaedje inte Lidje, Nameur, Tchålerwè et l' Basse Årdene.

Egzimpes sicrîts avou xh

Rifondou	Bive	Hokê	Lidje
pexhon	pèchon	pèhyon	pèhon
xhame	chame	hyame	hame
dji / nos finixhans	dju finichans	nos finihyans	nos finihans
li cafè, i n' fåt néen	lu cafè, i n' faut nin	li cafè, i n' fåt	li cafè, i n' fåt
k' ça boûxhe	k' ça boûche	nin k' ça boûhye	nin k' ça boûse

Egzimpes sicrîts avou sch

schaye, schoupe, scheure : Bive : la scaye è tumé, alez kère la scoupe, faut cheure la bwée ; Hokê : lu hyaye a toumé, fåt hyeûre lu bouwêye.

Eciclopedeye

Les nûtons

On **nûton**, on dit eto : on sotea (=sotê, *petit sot*), c' est on ptit tolu [être mystérieux], ene sûre di ptit ome ki vikéve dins des trôs d' rotche [grottes] del Walonreye, et rinde des siervices ås djins.

Les nûtons rishonnèt ås ôtes pitits ptit nins des fâves do vî vî tins [légendes] des payis vijhéns (*lutins, trolls, kabouter, gnomes*).

Li cmere si lome **nûtonete**, mins i gn a waire : dipus d' dijh nûtons po ene nûtonete. C' est ciste idêye la k' a stî rprinjhe pa Peyo po-z askepyî [créer] li chtroumfete, tote seule di femreye å mitan des chtroumes.

Bråmint des trôs d' rotches di Walonreye si lomnut «Trô des nûtons», « trô des soteas », « trô des måssoteas » (måle [mauvais] sotea).

Les nûtons rindèt des siervices ås djins

* rismeler les solés (fé do coibjhî).

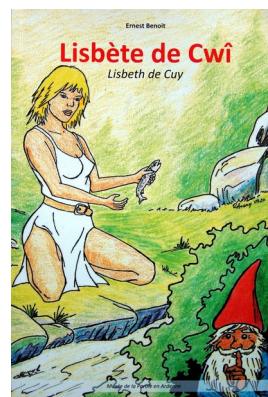
* rifé des tchôdrons trawés (fé do ferblantî).

* fé l' bouwêye.

Po k' i rindexhe ces siervices la, i Izî fåt mete li sacwè a rfé divant leu trô, a l' anuti. Å matén, vos les vnoz rcweri, beazet noûs. Come bistroke [cadeau], on Izî mete des wåfes, des oûs, do lård.

Fâve do nûton hanteu

On nûton vout hanter (courtizer) avou ene djonne feye do viyaedje. I lyi apoite tos les djoû ene påte [épi] di frumint, tantea ki l' famile divént ritche. Mins l' crapåde vout aler å bal s' amuzer come les ôtes. Li nûton est djalot, et il evoye li måleur sol famile di s' binamêye, tot djhant «påte a påte, dji t' les a amoenné, djåbe a djåbe dji t' les rprindrè».

nûton coibjhî Libin trô des nûtons Cwî live Nesse Benoit

Sicrijheu e walon

po tchessî l' nûton
hanteu

Calixte Culot

Calixte Culot, c' esteut on scrijheu e walon k' aveut vnou à monde a Warmich [Warmifontaine] li 31 d' octôbe 1926 et k' a morou li 30 di nôvime 2020. Di s' mestî, come agronome, il a fwait des rcweraedje so les plantes del Walonreye. Di 1953 a 1960, il esteut foistâ à Congo bedje. Pu après, il a bouté come eployâ dins ene moutouwele. Houte do walon, il a fwait toplin des rcwerances istorikes so Warmich eyet l' payis do Tchestea [Neufchâteau].

Les ptits omes di Warmich

Mi grand-pere m' a raconté ene istwere ki s' grand-pere a lu aveut etindou cwand il ere [était] djonne : les ptits omes di Warmich.

Dins l' tins, djheut i, Warmich n' ere nén çou k' il est enute. On n' veyeut k' des bwès, des bouxhons, des bouxhnisses, des håyes pattavå avou par ci par la des pazeas ki siervént ås djins et ås biesses.

Cwand on s' î pormoennéve, on n' ere nén seur di n' nén rescontrer des såvadjès biesses: des leus, des singlés, des tchivroûs, sins rovyî les fawinetes [fouines], les bascolettes [belettes] et les vexhåds [putois].

Sol dibout do viyaedje, on ptit bokion et ses shijh efants dmorént didins ene basse måjhon avou ene plaece hôt, ene plaece bas et des ståves. Li vicaedje ere deur. On tneut ene gade u deus pol laeceia, des poyes po les oûs et pa des côps on pourcea pol lård. On-z aveut on ptit corti po les yerbêyes.

On dimegne d' esté, li pus vî des gaméns wårdéve les gades dilé l' rivire, nén lon del Rotche Marcå. Et, po passer s' tins, i waitive di prinde des trûtes al mwin. Cwand il a volou rprinde ses solés k' il aveut laixhî so on stok, i gn end aveut pus k' onk ! Il a yeu bea cweri, c' ere bernike !

Tot poenneus, il a rivnou al måjhon. C' est k' i n' aveut ki cisso pwaire la, k' on lyi aveut ddja bayî, k' i n' meteut ki l' dimegne ca les ôtes djoûs, i tchåsséve des shabots. Cwand il a yeu dit k' i n' aveut pus k' on solé, si pere l' a enairi d' ene bele roedeur. Li londmwin, al pikete do djoû, il ont stou rvey après l' solé. Et vla k' i veyèt l' solé dissu li stok, tot rassavté et bén rschuré !

Tot e rivnant, li pere si dmandéve bén cwè et kesse et kî çk' aveut fwait ça et pocwè. Por mi, s' dijheut i, c' est ene djin k' nos vout do bén, mins ki n' vout nén k' on l' savaxhe ! I sondjive ossu : pocwè rén k' on solé, et nén les deus ?

Sins rén dire, a l' intrêye del nute, li pere a stou mete l' ôte solé dissu li stok, avou kékes galetes al påsse. Li londmwin, ké miråke ! Li deujhinme solé esteut la, tot bea, tot prôpe, et les galetes erént voye !

Come on pout l' sondjî, ça a stou bassiné ddins tot l' viyaedje. On s' a arindjî po sorwoeyî l' Rotche Marcå. Et, ene nutêye k' el lune bayive, on-z a veu çou k' il end ere. C' esteut des ptits omes, avou ene blanke bâbe et k' estént si ptits k' i plént rintrer ddins on trô padzo l' rotche.

Bénrade, les djins do viyaedje et les ptits omes ont copiné. Mins les ptits omes ni vlént nén cwiter leu bôre [tanière]. Ossu, les djins apoirtént des solés u des shabots a rassavter, des usteyes a remantchî, des bagaedjes a laver, po Izî bayî d' l' ovraedje. Po les payî, on Izî bayive do lård, des oûs, do pwin...

Les djins do viyaedje et les ptits omes s' etindént bén, mins les ptits omes ni savént sinti les cis ki les xhinént et les dutchént. Djamåy i n' roviént cwand on Izî aveut fwait do må. I n' estént djintis k' avou les cis k' estént bons avou zels.

La lontins k' les ptits omes ont stou roistés, mins, on-z i sondje co tchaeke côp k' on passe al Rotche Marcå.

Tchanson

Poplinete blouze

C' est todi l' minme : / dji vôreu k' ele m' inme co ene miete.

Dji tchante por vos / sacwants beas ptits mots, poplinete.

Dji vos ratind / Dji vos ratind swer et matén come on tchén.

Fouxhoz m' gâtêye. / Sins vos, binamêye, dji n' so rén.

Dj' vos voe voltî / èt dji n' pou viker sins amour.

Rivnoz, m' cheriye. / Dins m' vicâreye, m' cour est lourd.

II. C' est todi l' minme : / dji vôreu k' ele m' inme co ene miete.

Dji tchante por vos / sacwants beas ptits mots, poplinete.

Må d' dints, må d' crin / Må d' dint, må d' crin, / dji tchante co l erfrin
d' nos amours.

Sicole di rfondou walon d' Bive do 13 di may 2025

Dji n' pou rovyî / – Et portant, mi veye, c' est por vos –
les beas moumints / sins vir passer l' tins coir e coir.
Rivnoz m' tourmint / viè des dintimints les pus foirts.

III. C' est todi l' minme : / dji vòreu k' ele m' inme co ene miete.

Dji tchante por vos / sacwants beas ptits mots, poplinete.

L' amour est moirt, l' amour est moirt. / Dji n' so nén l' pus foirt des galants.

Dj' a dandjî d' vos. / Dji creye vo bea no tot breyant.

Dji so dbrijhî. / L' aiwe court di mes iys gote a gote.

Dji so certin / k' asteure, el bea tins, il est houte.

Poplinète blues. (André Gauditiaubois - Ernest Hembersin)

1. C'est toudi l' minme... Dji voureu k'èle m'inme... Co 'ne miyète...

Dji tchante pou vos... Sakans bias ptits mots... Poplinète...

Dji vos ratin... Dji vos ratin... Du swêr au matin... Come in tchén...

Fuchèz m' gatéye... Sins vos, binaméye... Dji n' seû rén...

Dj' vos wè voltî... Èt dji n' pou vikî... Sins-amoûr...

Rèvnèz m' chèriye... Dins m' vikériye... M' keûr èst loûrd...

2. C'est toudi l' minme... Dji voureu k'èle m'inme... Co 'ne miyète...

Dji tchante pou vos... Sakans bias ptits mots... Poplinète...

Mau d' dint, mau d' crin (2X)... Dji tchante co l'érfrin... D' nos amoûr...

Dji n' pou rouvî... Lès côps k' nos-astîs... Tout oûr boûrd...

Lès bias momints... Sins vîr passer l' temps... Courp a courp...

Rvènèz m' tourmint... Viè nos sintumints... Lès pus foûrts...

3. C'est toudi l' minme... Dji voureu k'èle m'inme... Co 'ne miyète...

Dji tchante pou vos... Sakans bias ptits mots... Poplinète...

L'amoûr èst moûrt... L'amoûr èst moûrt... Dji seû né l' pus foûrt... Dès galants...

Dj'a dandjî d' vos... Dji criye vo bia no... Tout brèyant...

Dji seû d' brijî... L'eûwe courre di mès-îs... Goute a goute...

Dji seû certin... K'asteûre èl bia temps... Il èst woûte...

Cåzaedje : André Gauditiaubois ;
muzike : Ernest Hembersin ;
tchantaedje : Dino Forlane.

sol sitroete plake «Emacralaedje» (Li Rantoele / Pierre Otjacques, 1999)